

כללי הפיסוק

עם הכנת המהדורה הזאת, השלישית, של כללי הפיסוק (הראשונה נתפרסמה בתרצ"ט והשנייה בת"ש) החליט ועד הלשון לחזור ולבחון את הכללים לאור שימושם למעשה ועל-פי נסיונם של מורים בבתי הספר. תפקיד זה הוטל על הוועדה לקביעת כללי הפיסוק לשעבר בצירוף חברים חדשים, ובהם באי-כוח מחלקת החינוך של הוועד הלאומי.

הוועדה נתכנסה לפעולתה במרחשוון תש"ג. היא בדקה את מערכת הכללים שבמהדורות הקודמות ועיינה עיין היטב בהערות ובהצעות השונות, שהובאו לפניה — מהן הצעה שבכתב מאת ד"ר י' פריץ — והרי זה עיקר מסקנותיה: (א) הכללים טעונים עריכה חדשה, הן בנוגע לניסוחם והן מצד מבחר הדוגמאות; דברים אחדים, השנויים נפרדים במהדורות הקודמות, צריכים איחוד, וכן מן הראוי למלא מה שהוחסר בהן.

(ב) אין לקיים כאחד את הכללים ח' וט'. הבררה היא: או לפטור מפסיקים משפט טפל, הבא בתוך משפט אחר (ח'), או לחייב בפסיק משפט טפל, הבא אחר משפט ראשי (ט) — כיוון שלעיתים אין לדעת בשעת הכתיבה, אם הטפל יהיה בסופו של המשפט כולו או בתוכו.

הוועדה ברוב דעותיה סברה להנהיג כלל, שעל פיו אין שמים פסיק בין משפט עיקרי לטפל, במקום שהם קשורים זה בזה במלות קישור, כגון: אשר, ש', היא הידיעה, מפני ש', כי וכו' — פרט למקרים מסוימים, כשמורגשת בהם הסגרה.

עיבודם של הכללים וניסוחם ברוח ההחלטה הנ"ל מסרה הוועדה לידי ד"ר ז' בן חיים וד"ר ב' קלאר.

ההצעה שעובדה נמסרה לעיונה של הוועדה ולחות דעתם של כל חברי ועד הלשון. הואיל וההחלטה הנ"ל של הוועדה עוררה התנגדות מצד מספר חברים בוועד הלשון, נמסר העניין לבירורו האחרון ולהכרעתו של הוועד המרכזי.

הוועד המרכזי התייחד עם שאלות הפיסוק בשתי ישיבות, בסיוון תש"ג ובמנחם-אב בה, והכריע ברוב דעות, שבדרך כלל יש להפריד בפסיק כל משפט טפל מעיקרי, יהיה מקומם באשר יהיה. אף הוא החליט על כמה יציאות מן הכלל. ע"פ עקרון זה נתנסח § 10 ניסוח חדש, וכן חלו כמה תיקונים נוספים בסעיפים אחרים. הכללים, שמתפרסמים להלן, הם אפוא על דעת הוועד המרכזי.

חברי הוועדה היו: מטעם ועד הלשון — ד"ר ד"צ בנעט, פרופ' נ"ה טורטשינר, פרופ' מ"ד קאסוטו, ד"ר ב' קלאר (שימש גם ב"כ מחלקת החינוך), פרופ' י' קלוזנר; מטעם מחלקת החינוך — ד"ר י' פריץ, מזכיר הוועדה; ד"ר ז' בן-חיים.

1. נדפסה ב"הצופה" מיום י"ד בתשרי תש"ג.

2. אנו מציינים, שכמעט כל הדוגמאות לקוחות מן הספרות; חלק מהן נבחר ע"פ מחבר.

הלשון העברית" לד"ר י' פריץ ומקצתן מספרו של ישראל בורשטיין.

3. פרופ' חיי רות, חבר בוועדה הקודמת, לא נענה הפעם להזמנת הוועדה; ד"ר א' ריגר,

ביכ מחלקת החינוך בוועדה הקודמת, היה אותה שעה בחו"ל.

סימני הפיסוק מסייעים בידי הקורא לקרוא דברים שבכתב על דרך אמירתם בפה. הם מורים אפוא על הפסקה בדיבור, על הרמת קול והשפלתו ועל הטעמת המשפט בכללו. נוסף על כך הם מועילים להבהיר לעיני הקורא, במקום הצורך, מבנהו של משפט לחלקיו. הואיל וכמה מן הדברים הללו תלויים בטעמו, במזגו ובסגנונו של אדם, מסור השימוש בסימני הפיסוק במידת מה לרצונו של כותב. אע"פ כן כבר נתגבשו הרגלים מסוימים בדרך האמירה ואופן הדיבור, שהם משותפים לציבור כולו, ולשם ציונם בכתב נקבעת מערכת הכללים שלהלן.

א. נקודה (.)

§ 1. הנקודה באה בסופם של משפטי חיווי (1-2), ובכללם משפטים, שיש בהם שאלה עקיפה (3-5) או קריאה עקיפה (6), וכן לאחר ביטוי או מלה, שהם למעשה משפטים קצרים (7-8).

כגון:

- (1) וישראל אהב את יוסף מכל בניו.
- (2) משה קיבל תורה מסיני.
- (3) נראה, אם פרחת הגפן, פיתח הסמדר, הנצו הרימונים.
- (4) בוא ואראך היכן הוא.
- (5) התנגד לדברי ולא אמר לי מדוע.
- (6) סיפר לי ידידי, מה נוראים המעשים הללו.
- (7) צהרים. חרבוני קיץ. עז האור מנשוא, ולא יכיל היום את זהרו.
- (8) לפנות ערב. אני והיא לבדנו במגרש הכפר.

הערה: אין נוהגים לשים נקודה לאחר משפטים, שלמים או מקוצרים, בשערי ספרים, בראשי מאמרים, בכתורות, בכתובות ובכל כיוצא באלו.

§ 2. נקודה באה לאחר מספרים ואותיות, שמשמשים בהם לשם מניין או לשם סימון פרקים בספר ובדומה לכך, כשאין הם כתובים בשורה מיוחדת, כגון כאן בסימון הפרקים של כללי הפיסוק. אם המספרים או האותיות באים לבדם, אין שמים נקודה אחריהם (בהתאם ל-§ 1 הערה).

הערה: יש נוהגים להשתמש במקרה זה בסוגר במקום נקודה, כגון: (א) נקודה, (ב) פסיק וכו'.

ב. פסיק (;)

§ 3. פסיק בא בין חלקי משפט מאוחדים (co-ordinated), אם אינם מחוברים בויוו החיבור או במלות: אף, גם, או (1-4).

כגון:

- (1) היו לו צאן, בקר, חמורים, עבדים, שפחות, אֶזְנוֹנוֹת וגמלים.
- (2) גורל עמנו קשה, איום.
- (3) טיילנו ביום בהיר, יפה.
- (4) שיבת עמנו למולדתו היא תהליך היסטורי קשה, מלא מכשולים וייסורים.

אבל:

- (5) השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לי.
- (6) ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה.

- (7) רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף.
 (8) אימצתיך אף עזרתך אף תמכתיך בימין צדקי.
 (9) לא תשמע אל דברי הנביא ההוא או אל חולם החלום ההוא.

הערה: כשנלווים לש"ע שני לוואים ויותר בלי מלת חיבור ביניהם, צריך להבחין. אם הלוואים הם ביחס של איחוי (§ 3, 2-4) או ביחס של שעבוד (היינו שהלוואי הראשון מצטרף עם שם העצם למושג אחד, והלוואים הנוספים באים להגדירו). במקרה האחרון לא יבוא פסיק בין הלוואי, שהוא חלק מן המושג, ובין הלוואי הנוסף.

כגון:

- (1) הנסיונות הפיסיקאליים הממושכים הביאו סו"ס תוצאות חשובות.
 (2) הממלכה המאוחדת האדירה והחפשית נאבקה על קיומה וחירותה.
 (3) בבית הספר הריאלי העברי החיפני מתחנכים נערים ונערות.

§ 4. ביטויים מוסגרים, היינו ביטויים, המשולבים לתוך המשפט בלי קשר תחבירי אליו, וכן צירופים, שיש בהם תוספת ביאור או הגבלה למה שנאמר קודם לכן, טעונים פסיקים לפנייהם ולאחריהם.

כגון:

- (1) בהם, כלומר בכרך המפורסם „הם“, ישבו כידוע הזוזים.
 (2) מחר, היינו בראש החודש, אין לימודים בבתי הספר.
 (3) שם, לפי דבריו, הר געש בעבודתו.
 (4) אין, כמובן, בדינו לבער את הבמות מכל גבולותינו.
 (5) ראובן, למשל, אדם נוה לבריות הוא.
 (6) בעיר מתרוצצים, לבשתנו, ילדים רעבים ללחם.

הערה א: יש נוהגים במקרים כגון 4-6 שלא לשים פסיקים, וזה תלוי הרבה בהרגשת הכותב, אם יש כאן משום הסגר או לא. הללו כותבים: אין כמובן בדינו וכו', ראובן למשל אדם וכו'.

הערה ב: לעולם אין שמים את המלה „אפוא“ בין שני פסיקים, כגון:
 מי אפוא הוא הצד ציד?

§ 5. פסיק בא לפני פנייה ולאחריה.

כגון:

- (1) שמים, בקשו רחמים עלי!
 (2) ניצחתוני, בני.
 (3) ועתה, בני, שמע לקולי.

§ 6. פסיק בא לאחר מלת קריאה או חיזוק, הממלאת תפקיד של משפט, כשאין בה משום הדגכה יתרה: כגון:

- (1) אכן, ראתה עין במישורו של אריה מה שלא ראתה בשאר המישורים.
 (2) לא, כי צחקת.

(3) אדרבה, מפני שיש בו צד קדושה לעצמו, לפיכך עלה הזיווג על פי רוב קודש בקודש.

ה ע ר ה: במקרה של הדגשה יתרה יבוא אחר תיבות כאלה סימן קריאה (וע' § 18).

§ 7. פסיק בא אף לפני תמורה ולאחריה, אם אינה כינוי קבוע, כלומר אם אינה מצטרפת עם השם ליחידה אחת (1—2).

כגון:

- (1) רד"ק, בעל המכלול, היה מצאצאי ספרד.
 - (2) אברהם בן עזרא, המדקדק והפרשן הגדול, היה גם בקי בחכמת התכונה.
- אבל:

(3) ר' יוחנן הסנדלר עשה עצמו רופל ועבר לפני בית האסורים של ר' עקיבא.

- (4) במשעול היער הולך לו לעת מנוחת הערב שמואליק הסמרטוטר
- (5) יוסף מוקיר-שבת היה לו בשכונתו נכרי אחד, שנכסיו מרובים ביותר.

§ 8. פסיק חוצץ בין משפטים מאוחדים (co-ordinated), הן כשהם מקושרים במלות חיבור (1—5) או במלות ניגוד (6—8), והן כשאינם מקושרים (9—10).

כגון:

- (1) כי גומל נפשו איש חסיד, ויודע צדיק נפש בהמתו.
- (2) אלפי מאמרים נכתבו על חיים נחמן ביאליק, ורבבות נאומים נישאו בכל קצוי הארץ על גאון שירת ישראל בדורנו.
- (3) מעשרה קבין עזות נטלה כסלון תשעה, ומהם לקח כל כסלוני חלקו.
- (4) ארץ רעשו, גם שמים נטפו, גם עבים נטפו מים.
- (5) או בן-דודו יגאלנו, או השיגה ידו, ונגאל.
- (6) בשר ודם החמה כובשתו, אבל הקב"ה כובש את החמה.
- (7) הנו בידך, אך את נפשו שמור.
- (8) ותאמר: הלוך אלך עמך, אפס כי לא תהיה תפארתך על הדרך, אשר אתה הולך.
- (9) אין זר אתנו בבית, זולתי שתיים אנחנו בבית.
- (10) צפור לא צייץ, עוף לא פרח, שור לא געה, אופנים לא עפו, שרפים לא אמרו „קדוש“, הים לא נודעזע, הבריות לא דיברו, אלא העולם שותק ומחריש.

ה ע ר ה א: בין משפטים קצרים, המחוברים בוי"ו החיבור, ובייחוד במשפטי מצב קצרים, לא יבוא פסיק, כגון:

(1) הכהן עומד במזרח ופניו למערב.

(2) ויעף מעל אילת השחר ומחתת אש בידו.

ה ע ר ה ב: במשפט הכולל (=המצומצם), אע"פ שלהלכה הוא צמצום של משפטים מאוחדים, בא פסיק לפני איברים, שאינם מקושרים זלי"ו (1) או לפני מקושרים במלות ניגוד (2—3), אבל לא לפני וי"ו החיבור או שאר מלות החיבור. לעומת זאת

שמים פסיק במחזורת אפילו לפני וי"ו החיבור כדי להקל את הבנת מבנה (4). כגון:

- (1) ד' מוריש ומעשיר, משפיל גם מרומם.
- (2) לא העכבר גנב, אלא החור.
- (3) לא עכבר, אלא החור גנב.
- (4) יען אשר הרימותיך מתוך העם, ואתנך נגיד על עמי ישראל, ואקרע את הממלכה מבית דוד ואתנה לך, ולא היית כעבדי דוד, אשר שמר מצוותי ואשר הלך אחרי בכל לבבו לעשות רק הישר בעיני, ותרע לעשות מכל אשר היו לפניך ותלך ותעשה לך אלהים אחרים ומסכות להכעיסני ואותי השלכת אחרי גנך, (או: —) לכן הנני מביא רעה אל בית ירבעם.

ה ע ר ה ג: אבל במשפטים כגון „אין אלה אלא דברים בטלים“, או „אין זאת כי רבת צררתונו“ אין פסיק לפני מלות הניגוד „אלא“ או „כי (אם)“.

§ 9. פסיק בא לפני משפט מוסגר ואחריו.

כגון:

- (1) שמה לפני הרבה שנים, צעיר ועז אז הייתי, כרמים רחוקים נטרתי.
- (2) והגוי שומר את חצרות היהודים, ליתר החצרות אין שומר, ברחוב היהודים.
- (3) בנותיך, הוא אומר, בנות חיל הן.
- (4) ועתה, סיים רבי בקול ענות גבורה, ילך לו וימצוץ.

ה ע ר ה א: עיין גם § 14 ו-§ 16.

ה ע ר ה ב: יש נוהגים שלא להקיף בפסיקים משפטים מוסגרים קצרים, שמרוב שימושם אינם מורגשים עוד כמשפטים, אלא כביטויים, כגון: שיחיה, כנראה, כמובן, כידוע (עיין § 4, הערה 1), זכרונו לברכה, זכור לטוב, יימח שמו, נוחו עדן, וכל כיוצא באלו. מכל מקום אין שמים פסיקים, כשהביטויים הנ"ל נכתבים בראשי תיבות, כמו: ז"ל, נ"ע, שליט"א, ב"ה וכיו"ב. כגון:

- (1) אליהו הנביא זכור לטוב יבשר לנו בשורות טובות.
- (2) ביאליק נוחו עדן היה גדול משוררי התחייה.
- (3) רבותינו ז"ל אמרו.

§ 10. שמים פסיק בין משפט טפל לעיקרי, הן אם הטפל הוא בראש המשפט (1—11), והן אם הוא בסופו (13—15). אם הטפל הוא באמצע המשפט, שמים פסיק לפניו ולאחריו (12, 15, 16, 17). אבל אם המשפט הטפל קצר ביותר (בדרך כלל מלה אחת), אין שמים פסיק לא לפניו ולא לאחריו (18—21).

כגון:

- (1) כי תצור אל עיר ימים רבים להילחם עליה, לא תשחית את עצה לנדוח עליה גרון.
- (2) אם אין אני לי, מי לי?
- (3) מי שטרח בערב שבת, יאכל בשבת.

- (4) כיוון שנכנסה פסיה אל חדר האוכל, מיד ראו עיניה את יוסל.
- (5) אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים.
- (6) כמו שאתם טועים בזו, כן אתם טועים בכמה הלכות.
- (7) אם ככה חסה התורה על עוברי רצונו, קל וחומר על עושי רצונו.
- (8) קרא וטעה, יחזור למקום שטעה.
- (9) מצא אשה, מצא טוב.
- (10) המוכר את עצמו ואת בניו לעכו"ם, אין פודין אותו.
- (11) כל המקיים נפש אחת מישראל, כאילו קיים עולם מלא.
- (12) אם ראית דור, שצרות רבות באות עליו, צא ובדוק בדייני ישראל.
- (13) אין בן דוד בא, עד שתכלה פרוטה מן הכיס.
- (14) בתוך בהלת הגירוש לא תשכח מלהכין לה נרות, שמא יחשיך לה הדרך.
- (15) והודעת להם, מה הדרך, ילכו בה, ואת המעשה, אשר יעשון.
- (16) כציץ, גבעולו נשבר, אבלה וקמלה.
- (17) אם אבני המזבח, שאינן לא רואות ולא שומעות, על שמטילות שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, אמר הקב"ה: „לא תניף עליהן ברזל“ (או:—) המטיל שלום בין איש לאשתו, בין עיר לעיר, על אחת כמה וכמה שלא תבוא עליו פורענות.

אבל:

- (18) כשנכנסו קמו כל המטובים.
- (19) הספר שקראתי עניין אותי מאוד.
- (20) בשנה שעברה היה רעש בארץ.
- (21) לא ראיתי אותו כשבא.

ה ע ר ה א: תן דעתך, שאם המשפט העיקרי קצר, יבוא גם אחריו פסיק (1—4), אבל אם הוא בן מלה אחת סתמית, מותר להשמיטו (5—7), כגון:

- (1) סבורני שמעולם לא שמעתי סיפור פלאים דומה לזה ביופי ובחן.
- (2) ידעתי, כי עשה זאת בשוגג.
- (3) איני יודע, מי יסעד עימנו היום.
- (4) אמונתו, שכך הוא רצונו של הקב"ה.
- (5) ודאי(,) שזה ספר ראוי לקריאה.
- (6) אפשר(,) שיגיע המכתב היום.
- (7) ברור(,) שלא היה צורך בכך.

ה ע ר ה ב: במקרה שמלות הקישור, הפותחות משפטים טפלים, הן צירופים כגון: „מה ש'“, „מי ש'“, „את ש'“, „את אשר“, „כל ש'“, „כל אשר“ וכיוצא באלה, שחציים מקומם במשפט העיקרי וחציים במשפט הטפל, אין שמים פסיק בין המשפט העיקרי לטפל. כגון:

- (1) מעולם לא נצחני אלא מי שהיה בעל מלאכה אחת.
- (2) מסרתי לפלוני את ששמעתי באספה.
- (3) ורוח ה' יישאך על אשר לא אדע.

- (4) הוא אשר אמרתי.
 (5) לא יוכל לדין עם שתקיף ממנו.
 הערה ג: ביטויים, שיש בהם פועל במקור והם עלולים להיחשב כמשפטים טפלים מקוצרים, אינם צריכים פסיק, כגון:
 (1) לראות את ערוות הארץ באתם.
 (2) בהתחולל סופת שלג ישרוק שר החורף.
 (3) כדי לרגל את העיר נשלחו המרגלים.
 (4) כי ביום ראות פני תמות.
 הערה ד: במשפט ייחוד אין שמים פסיק אחר חלק הייחוד, העומד בראש המשפט, כגון:
 (1) החכם עיניו בראשו.
 (2) עולם זה כולו קיץ.
 (3) אומה קטנה זו צרותיה מרובות.

ג. נקודה ופסיק (:)

§ 11. נקודה ופסיק מורים על הפסק גדול משיעור הפסיק וקטן משיעורה של הנקודה. לפיכך אין לכלול כללים קבועים לשימושו של סימן זה. אבל בדרך כלל שמים נקודה ופסיק:

- (א) בפירוט דברים כדי להפריד בין צירופי-עניינים שונים, כגון:
 (1) אלו מפסיקין לפאה: הנחל והשלולית; דרך היחיד ודרך הרבים ושביל הרבים ושביל היחיד, הקבוע בימות החמה ובימות הגשמים; הבור והניר.
 (2) הייתי בא אצלה כמה פעמים ביום לראות בשלומה ולסייע לה בפדיון; להרצות המעות של נדבה וליתן לזה פרוטה אחת כנגד מעה של שתי פרוטות ולזה כנגד מעה של שלוש פרוטות; להזכירה חובות ישנים, שיש לה אצל בעלי בתים ידועים.
 (ב) בין משפטים עצמאיים מבחינה דקדוקית, אבל קשורים זה בזה קשר ענייני אמיץ (1-2), וכן בין איברים שונים של המחזורת, בייחוד כשהיא ארוכה (3). כגון:
 (1) אשריך, שכן זה יצא מחלצריך; כמותו ירבו בישראל!
 (2) בן מלך אתה, והם תרבות זרע עבדים; אריה אתה, והם עדת אחשתרנים חורצי לשון.
 (3) אלו דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה: ב"ש אומרים: מברך על היום ואחר כך מברך על היין, וב"ה אומרים: מברך על היין ואח"כ מברך על היום; ב"ש אומרים: נוטלין לידיים ואח"כ מוזגין את הכוס, ובית הלל אומרים: מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידיים; ב"ש אומרים: מקנח ידיו במפה ומניחה על השולחן, ובית הלל אומרים: על הכסת; ב"ש אומרים: מכבדין את הבית ואח"כ נוטלין לידיים, וב"ה אומרים: נוטלין לידיים ואח"כ מכבדין את הבית; ב"ש אומרים: נר ומוזן, בשמים והבדלה; וב"ה אומרים: נר ובשמים, מוזן והבדלה; ב"ש אומרים: שברא מאור האש, וב"ה אומרים: בורא מאורי האש.

עיין עוד § 14 ג דוגמה.

ד. נקודתיים (:))

§ 12. נקודתיים באות :

- (א) לפני הבאת דברים בלשונם, כגון :
- (1) אומרים: „אהבה יש בעולם“.
 - (2) האומר: „אין תחיית המתים מן התורה, ואין תורה מן השמים“, אין לו חלק לעולם הבא.
- (ב) לפני פירוט, כגון :
- (1) ארבעה אבות נזיקין: השור והבור והמבעה וההבער.
 - (2) ע' דוגמאות ב-11 § 1; א ב 3.
- (ג) לפני משפטים, שהם מסקנה, בירור או סיכום של מה שקדם להם, כגון :
- (1) קול ברמה נשמע, נהי, בכי תמרורים: רחל מבכה על בניה.
 - (2) לעולם אי אתה יכול לעמוד על טיבו של אדם זה: יש שנהרג על שווה פרוטה ומגרש מלפניו כל פושט יד, ויש שעוברת עליו רוח נדיבה, והוא נותן דווקא במקום שלא ציפו לכך, וכמו אגב-אורח, צדקה גדולה עד כדי להבהיל את המקבל.
 - (3) אדם זה נוכל ורמאי, בדאי, גנב אף רוצח; בקיצור: בריה מסוכנת.
 - (4) אחרי כל האמור יש לבוא לידי „סך-הכל“ זה: יש לנו שלושה מיני נכסים ספרותיים...

ה. שלוש נקודות (...) או שלושה קווים (— —)

§ 13. שלוש נקודות רצופות או שלושה קווים רצופים מורים על קטיעת המשפט

(1-3) או על השמטה בהבאת דברים (4).

כגון :

- (1) עם, שאין לו חיים גמורים אלא נובלות חיים, אי אפשר שתהא לו גם שירה ואמנות גמורה, אלא נובלותיהן; אבל הלב... (השלם: מסרב להודות בכך).
- (2) לחכימא ברמיזא... (השלם: ולשטיא בכורמיזא).
- (3) סכין מסוכן ביד חכם... (השלם: מכל שכן ביד שוטה).
- (4) נביא את דברי ביאליק בהקדמתו לשירי ר' שלמה בן גבירול: „רעיון הכינוס של פזורי רוחנו בתמציתם המעולה... הוא שגרם... להביא הפעם לעולם גם את הקובץ של שירי שלמה בן גבירול“ (בראשונה הושמטו המלים „למען החיותם חיים חדשים, זה שהיה למוריה; לקו כל ימי עבודתה בשנים האחרונות“, ובאחרונה הושמטה התיבה „לה“).

1. קו מפריד (—)

§ 14. קו מפריד משמש במקום פ ס י ק :

(א) כשמורגש צורך להפריד הפרדה יתרה בין חלקים שונים, בייחוד כשבחלק

אחד יש משום חידוש או תמיהה לגבי חברו, כגון:

- (1) תאמר אהיה רב — לא למדתי תורה.
- (2) אף אניכי דבש מצאתי — אך לא בא אל פי ואל שפתי.
- (3) שמה לפני הרבה שנים — צעיר ועז או הייתי — כרמים רחוקים נטרתי. (ע' § 1, 9; § 16, 2).

- (ב) במקרה שיש השמטה (ellipsis) במשפט, כגון:
 (1) אם בא אצלך עני בשחרית, תן לו; בערבית — תן לו.
 (2) פלוני רוצה תורה, ואלמוני — סחורה.
 (ג) לפני הסיפה של מחזורת, כגון:

אף על פי שגדליה התפרנס מן המלמדות בדוחק, וכל ימיו היה לו מיוחש, ואשתו היתה חולנית; אע"פ שבימות החורף לא היו החלונות השבורים שבביתו הנמוך עומדים בפני הדלף; אע"פ שלא בכל יום היה גדליה וביתו יכולים לקיים מצוות עשה שבתורה: „בערב תאכלו בשר ובבוקר תשבועו לחם” — בכל זאת, אילו סר אליו מלאך המוות ואמר לו: „עדיין לא בא יומך, אולם אם חפץ אתה ברצון טוב, יכול אני לגאול אותך מחייך המרים”, היה יורק לו בפניו.

§ 15. קו מפריד בא לעיתים:

- (א) במקום נקודת יים לפני משפטים, שהם מסכמים מה שקדם להם (עי' § 12 ג).
 (ב) אחר נקודה לציין: (1) סוף פסקה, (2) חילופי אנשים בתיאור שיחה.

ז. סוגריים (), [], < >

§ 16. בדרך כלל משתמשים בסוגריים לציון הוספות מסבירות, שאינן שייכות לגוף המשפט. הם באים במקום הפסיק, אם הקשר שבין המוסגר ובין גוף המשפט רופף מכדי שיובלט בפסיקים או אפילו בקווים מפרידים. (מכאן שלעיתים השימוש בפסיקים, בקווים מפרידים או בסוגריים מסור לטעמו של הכותב.)
 כגון:

- (1) וכשקמתי מחליי וראיתי את עצמי „מיוחס” קצת, לא הייתי רוצה בשום פנים לשוב עוד אל חדרו של ר' גרשון (כך שם מלמדי של אותו „זמן”).
 (2) שמה לפני הרבה שנים (צעיר ועז או הייתי) כרמים רחוקים נטרתו. (עיין § 1.9; § 14 א 3.)

הערה א: אם משפט שלם, העומד בפני עצמו, מוקף סוגריים, שמים את הנקודה בתוך הסוגריים. (ראה את הדוגמה בגוף הכלל.)

הערה ב: בספרי מדע נוהגים לסמן בסוגריים עגולים () את המיותר במשפט ובמרובעים [] את ההוספה. במקרה שיש הכרח להקיף בסוגריים חלק מן המוסגר כבר, משתמשים בצורות שונות מן הסוגריים הקודמים, כגון: „איסור שעטנז, צמר ופשתים יחדיו — רמו לאיבה ולפירוד (והיה כל מוצאי יהרגני [בראשית ד' יד]) שבין השבטים רועי הצאן, לובשי הצמר, ובין עובדי האדמה, לובשי הפשתים.”

ח. סימן השאלה (?)

§ 17. סימן־שאלה בא בסוף משפט אחר שאלה, בין שהיא משפט שלם, ובין שהיא מלה אחת בלבד.

כגון :

- (1) השומר אחי אנוכי ?
- (2) כלום יש סעודה בלא טורח ?
- (3) הליך־שנו קראתם לנו ? הלא ?
- (4) שאול ימלוך עלינו ?
- (5) מדוע ?

הערה א: אחר שאלה עקיפה אין שמים סימן־שאלה.
(עיין § 1, דוגמאות 3—5.)

הערה ב: סימן־שאלה מוקף סוגריים אינו חלק המשפט עצמו, ומי שמוסיפו למשפט, מביע בו ספק באמיתותם של הדברים האמורים בו, כגון:

פלוני טוען: „רשע וטוב לו לא ראיתי (?) מימי“.

ט. סימן הקריאה (!)

§ 18. סימן־קריאה בא בסוף משפט אחר קריאה המביעה ציווי, משאלה, תמיהה, ושאר היפעלויות — בין שהיא משפט שלם, ובין שהיא מלה אחת בלבד.

כגון:

- (1) מוצא שפתיך תשמור!
- (2) הס!
- (3) יהי חלקי עמכם!
- (4) כמה נאים מעשיה של אומה זו!
- (5) לא! לעבדך אל בראני!
- (6) לא, תמתי! כי אהבתי ואוהבך באמונה.
- (7) אדרבה! נסה נא לעשות כמותו.

הערה א: אחר קריאה עקיפה אין שמים סימן קריאה.
(ועי' § 1, 6.)

הערה ב: סימן קריאה מוקף סוגריים אינו שייך לגופו של המשפט, ומי שמוסיף אותו רוצה לציין, שהדברים האמורים במשפט נכונים, ביחוד כשיש חשש לאי דיוק או טעות סופר וכדומה, כגון:

- (1) „נסתחפה(!) שדהו“.
- (2) למעלה מעשרת(!) אלפים איש ליוו את המנהיג לבית עולמו.
עיין גם § 6.

י. מקף (˘)

§ 19. המקף מורה על קשר מהודק שבין שתי מלים ויותר, המצטרפות למושג אחד, כגון: בעל־בית, בית־מדרש, אב־בית־דין, אב־אבות־הטומאה, בית־מידות, בן־יומו, דברי־דפוס, שלבים־שלבים, אחד־אחד, שנים־שנים, איש־איש; לעומת: דברי אלהים חיים, פלוני הוא בעל הספר, נאום אב־בית־דין.

יא. מירכאות (—, —, —, —) «—»

§ 20. מירכאות מרמזות, שהכלול בהם הוא:
(א) דיבור ישר או דבר המובא בנוסח אומרו, כגון:

- (1) כה אמר ה' אלוהי ישראל: „שלח את עמי, ויחוגו לי במדבר!“
 (2) אפשר כמדומני כבר לקיים בנו את הכתוב „ושבו בנים לגבולם.“
 (ב) שם של ספר, של מאמר או של שיר או שם פרטי של מפעל, אגודה וכדומה (כשהם מובאים בתוך משפט!). כגון:
 (1) את השיר „על השחיטה“ כתב ביאליק בשנת תרס"ג.
 (2) „הדסה“ היא הסתדרות נשים ציוניות באמריקה.
 (ג) מלה הזקוקה להבלטה יתרה במשפט, בייחוד כשאינה משמשת במשמעותה הרגילה, כגון:
 (1) תיבת „כי“ משמשת בארבע לשונות.
 (2) „תכשיט“ זה מוכשר לכל מעשה נערות.
 הערה א: במלים בעלות ה"א הידיעה, אותיות השימוש בכל"ם, ו', ש', שאינן חלק של הדיבור הישר או של הדבר המובא, שמים את המירכאות אחרי האותיות הנ"ל, כגון:
 (1) ב„שיר השירים“ (ולא „בשיר השירים“) כתובה המלה „שָׁמָּה“.
 (2) מ„הדסה“ (ולא „מהדסה“!) שבאמריקה נתקבלה ידיעה זו.
 הערה ב: כשיש צורך לשים במירכאות חלק מן הכלול כבר במירכאות, משתמשים בצורה של מירכאות, השונה מן הקודמת, כגון: כתוב בתורה: „וידבר ד' אל משה: „לך־רד, כי שיחת עמך אשר העלית מארץ מצרים.“ (או: „... „לך־רד, כי שיחת עמך, אשר העלית מארץ מצרים.“)

יב. גרש (') וגרשיים (")

§ 21. גרש משמש לקיצור מלה, והוא בא אחר האות האחרונה של המלה המקוצרת, כגון: וגו'—וגומר; עי'—עין; כל—כלומר, מס'—מספר; עמ'—עמוד, הא'—האדון.

הערה א: ע"פ הקיצור בלבד אין לדעת, אם המלה המקוצרת באה בלשון יחיד או בריבוי, ודבר זה מתברר רק מתוך המשך העניין; לפיכך כתוב: בעמ' 30—40, קרי: בעמודים שלושים עד ארבעים. אין לכתוב — כפי שפשט המנהג בזמן האחרון ע"פ הלעז — בעממ'—בעמודים, בשש'—בשורות.

§ 22. גרשיים משמשים לצמצום מלים אחדות לדבר אחד, והם באים תדיר לפני האות האחרונה של הצירוף, כגון: ברית אאע"ה—ברית אברהם אבינו עליו השלום; רה"י (ולא ר"ה!)—רשות היחיד; עכו"ם (ולא עכ"ום!)—עובד כוכבים ומזלות; ש"ץ—שליח ציבור; ת"כ—תורת הכהנים; הרמב"ם—הרב משה בן מימון; דה"ב—דברי הימים ב'.
 הערה א: בניגוד לכלל באים גרשיים:

(1) בשמות האותיות כגון אליף, בי"ת, ה"א, מ"ם, תי"ו וכו', שהגרשיים באים כאן לציין, כי אין אלו מלים ממשיות, כגון: וי"ו כנגד וו, תי"ו כנגד תו.

1. בספרות הרבנית מוצאים גרשיים בכל המלים הזרות לשם הכלטחן מן העבריות, כגון: המנפצו—קרפ"ר בלעז (רשיי בשבת עג ע"א); המיסך—אורדייר (שם).

2) במלה הזרה דוקטור, שאינה מתקצרת בכתיבה על פי הנוהג העברי, אלא מצטמצמת, כאילו היא ר"ת, ונכתבת: ד"ר² הערה ב: כיוצא מכמה דוגמאות שבסעיף זה כותבים בסוף ר"ת אותיות נצפ"ך פשוטות ומי"ם סתומה, אם ר"ת מבוטאים כמלה ממש, כגון: עכו"ם, קרי עפום; ר"ן, קרי רן (=רבנו נסים); ש"ץ, קרי שץ; להד"ם, קרי להדום (=לא היו דברים מעולם); חג"ם, קרי חגום=חינוך גופני מורחב. אבל אם ר"ת הם סימן גרפי בלבד, כותבים נצפ"ך כפופות ומי"ם פתוחה, כגון: מ"מ, זאת אומרת: מכל מקום; ת"כ, זאת אומרת: תורת כהנים (אבל תנ"ך קוראים: תנ"ך!); אח"כ, כלומר: אחר כך; מו"מ, היינו: משא ומתן.

הערה ג: באותיות המשמשות מספרים בציון פרקים, פסוקים, עמודים, שורות וכדומה, אין צורך לשים גרשיים.

הערה ד: לפי הכללים הנ"ל, אין שמים בעברית נקודה אחר המלה המקוצרת, אלא גרש, (או גרשיים בר"ת) כגון: ס' (=ספר; ולא ס.) תהילים; מס' (=מספר; ולא מס.) העמודים; העיג (ולא ה. ע. ג.) =התאחדות עולי גרמניה; אנ"מ (ולא א.נ.מ.)=אדון נכבד מאוד; ת"ד (ולא ת.ד.)=תיבת דאר; וכן כיוצא באלה.